

DELK og Vigselsretten

I HS-møte 17. sept 2010 (Sak 44/10) ble en arbeidsgruppe nedsatt med tanke på å utredet en evt. reaksjon fra DELKs side på ny ekteskapslov som trådte i kraft 1. jan. 2009. Arbeidsgruppen ble nedsatt på bakgrunn av forslag fra et samlet eldsteråd i Bergen menighet, som foreslo at DELK som kirkesamfunn

- a. frasier seg den statlige vigselsrett
- b. utarbeider en vigselsordning som "står på egne ben".

I. Situasjonen

A: Ekteskapsloven

Ekteskapsloven som trådte i kraft fra nyttår 2009 markerer det endelige oppbrudd fra kristen tenkning om ekteskapet i norsk lovgivning i og med at ekteskapslovens §1 ble endret. Endringen gir en ny ekteskapsdefinisjon som gjør ekteskapet kjønnsnøytralt. Som sådan er ekteskapsloven uforenlig med kristen tro.

Denne endringen av ekteskapsloven er sluttsteinen i en lengre utvikling. I 1991 ble ekteskapsloven endret slik at ekteskapet ikke lenger ble forstått som livsvarig. En av ektefellene kunne kreve skilsmisse av en hvilken som helst grunn, for deretter umiddelbart å innlede et nytt samliv (og etter ett år vies på ny). I veiledningen til prøvingspapirene, som brudeparet skriver under forut for vigsel, står det uttrykkelig at ektefolkene innvilger hverandre en slik betingelsesløs skilsmisserett.

Ekteskapet som forpliktende samlivsform ble m.a.o. opphevet.

I 1918 kom en endring av ekteskapsloven som innebar ubegrenset rett til gjengifte etter skilsmisse (etter en viss "karenstid"), dog slik at prestene hadde rett til å nekte å vie slike par.

B: DELKs - og frikirkenes - forhold til staten

I 1872 brøt en gruppe haugianere ut fra Den norske kirke og dannet det kirkesamfunnet som er blitt DELK. DELK er et registrert trossamfunn, noe som innebærer at DELKs forhold til staten pr. dato reguleres av "Lov om trdomssamfunn og ymist anna" av 1969. Selv om DELK er en frikirke, er kirkesamfunnet bundet av norsk lov, noe som kommer til anvendelse ganske særlig på det område som har med vigselsrett å gjøre. Når DELKs prester har vigselsrett, innebærer det at de er vigselsmenn på vegne av staten og på grunnlag av gjeldende ekteskapslovgivning. Vigselsretten er delegert av statsmakten, som har vigselsmonopol. Fylkesmannen er det statlige tilsynsorgan som tilser at prestene følger norsk lov. DELKs prester er som vigslere betraktet statstjenestemenn, som (gratis!) utøver en tjeneste for staten når de vier. (Av denne grunn mottar kirken forut for vigsel papirer fra et statlig organ, Folkeregisteret, som inneholder vigselsløyve, og skal returnere disse papirene i signert form umiddelbart etter vigselshandlingen). Når det gjelder ekteskapslovgivning og vigselsrett, står frikirkene i nøyaktig samme juridiske forhold til statsmakten, som Den norske kirke qua statskirke gjør. *På dette området er det ingen forskjell.*

Når vår kirkelige vigsel har juridiske implikasjoner (dvs. at ekteskapsloven kommer til anvendelse i forbindelse med dødsfall eller skilsmisse), er dette utelukkende på grunn av at brudepar og prest følger norsk lov i forbindelse med vigselshandlingen. Dersom en kunne tenke seg at vi gjennomførte en kirkelig vigsel av et ungt par uten at paret hadde gjennomgått den lovbestemte prøving - og slik

fått vigseløyve, ville staten anse et slikt ekteskap som ugyldig. Paret ville ikke fått utstedt noen vigselstest, og presten ville risikert reaksjoner/sanksjoner fra Fylkesmannen. Vigselsritualet har *i seg selv* ingen rettskraft eller rettsstiftende karakter i henhold til gjeldende lov.

Ekteskapet er m.a.o. i juridisk forstand en rettslig institusjon som er definert av statsmakten, og som juridisk forplikter både brudefolk og kirkelig vigsler. Det dreier seg her om den juridiske disiplin som kalles *kirkerett*, en kategori som DELK som frikirke ikke har vært vant til å tenke i, men som like fullt er en faktisk rettslig realitet.

Vi må være klar over følgende: *Norsk lovgivning gir i dag ingen adgang til å inngå ekteskap på grunnlag av kristen ekteskapsforståelse. Spørsmålet er derfor om vi som kirke befinner oss i en bekjennessituasjon overfor statsmakten (status confessionis).*

C: Historiske reaksjoner på endringer i ekteskapslovgivningen

Allerede i forbindelse med endringen av ekteskapsloven i 1918 hevet sterke røster seg med ønske om å skape en egen kirkelig ekteskapsinstitusjon - med tilhørende jurisdiksjon. En så det slik at staten på avgjørende vis hadde brutt med den kirkelige forståelse av ekteskapet (og dermed i prinsippet også med Grunnlovens §2). Bernt T. Oftestad skriver om dette (i: *Den norske statsreligion*, 1998, s. 200): "Enkelte - som Absalon Taranger og professor ved det teologiske fakultet, Oluf Kolsrud, fant det skjebnesvangert at staten og kirken hadde helt ulike syn på ekteskapet. Kirken burde nå overveie å utvikle sin egen selvstendige ekteskapsrett som kunne reflektere den kristne moral og den kristnes tilhørighet til det kirkelige menighetsfellesskap. Men så lenge statskirkesystemet stod ved lag, var det umulig å utforme noe slikt. I Statskirken var til sist all rett statskirkelig, dvs. statlig rett. Derfor måtte det kristne ekteskapsyn nå formidles ved forkynnelse og sjelesorg uten rettslige midler og forholdsregler. Ifølge Kolsrud viste den nye ekteskapslovgivning at statsmakten hadde sviktet sin forpliktelse på Grunnlovens statsreligion (§ 2)."

Da ekteskapsloven igjen ble endret i 1991, var det forbausende stille - og vi må innrømme - vi sov i timen. Det eneste kirkesamfunnet som reagerte den gang, var Den romersk-katolske kirke, som så det som nødvendig å utferdige et formular som *alle brudefolk* måtte underskrive, og der underskriften i prøvingspapirene ble kjent død og maktesløs. Noen år senere kom det en bok fra jurist og lærer i kirkerett ved Universitetet i Stavanger, førsteamanuensis Roald Martinussen (*Kirkerett*, 1998), der han skriver (s. 81): "Hva kan Kirken gjøre, hvis den ikke fortsatt vil lukke øynene for den juridiske virkelighet? Jo, den kan lage et forpliktende ekteskap, som de par kan velge som i Guds hus ønsker å inngå en reell forpliktelse overfor hverandre, Gud og mennesker. Dette må Kirken gjøre selv, for staten kommer definitivt ikke til å gjøre det. Det må i lengden være uholdbart for Kirken at den ikke kan anbefale sine medlemmer en forpliktende samlivsform. Med et mulig unntak for Den katolske kirke, finnes det i dag ikke noen forpliktende samlivsformer i Norge. Derfor kan ikke Kirken i dagens situasjon med troverdighet anbefale statens såkalte ekteskapsordning framfor samboerskapet. Kanskje burde noen par boikotte "ekteskap" etter ekteskapsloven, og i stedet ved en offentlig seremoni (gjærne i en kirke eller på bedehuset om man vil) inngå et avtafestet forpliktende samliv, som bare kan oppheves ved nærmere angitte vesentlige brudd på samlivskontrakten, f. eks. hor eller andre grove krenkelser av den annen part. Det er ikke vanskelig å lage en samlivsavtale som er vesentlig mer forpliktende enn Statens "ekteskap"."

Det er tankevekkende at disse reaksjonene på ekteskapslovgivningen kom fra våkne folk allerede mange år før dagens samkjønnede ekteskapslov.

Noen momenter rundt forholdet mellom kirke og stat

Den kirkelige vigsel som legemliggjøres i vigselseritualet, står som kirkelig handling i en særstilling, ettersom det er den eneste kirkelige handling som har *juridiske* konsekvenser. Vigselen er rettsstiftende fordi staten ved lov har gitt kirken(e) fullmakt til å agere på sine vegne.

A. To regimenter

Det prinsipielle forholdet mellom kirke og stat er av Jesus angitt med ordene "Gi keiseren hva keiserens er, og Gud hva Guds er" (Matt 22:21), og "Mitt rike er ikke av denne verden" (Joh 18:36). Disse ordene angir en grunnleggende nyordning i den nye pakt i motsetning til den gamle pakt, som var et teokrati. Skillet som Jesus slik etablerer, er i luthersk tenkning nedfelt i *toregimentslæren*. Staten hører til det verdslige regimente, og skal som sådan styre med og verne om det som har med det legemlige liv her i verden å gjøre. Dette gjør staten på Guds vegne, og ved hjelp av ytre maktmidler (Rom 13:1-7). Kirken hører til det åndelige regimente, og har ansvar for menneskenes hjerter; den har ikke - og skal ikke ha - ytre maktmidler, men har Guds ord som sitt sverd. Det verdslige regimente styrer med det som hører skapelsen og skaperordningen til, det åndelige regimente med det som hører frelsen og Guds rike til (og dermed det som hører til hjertene). Begge regimenter er Guds, dvs. at Gud er konge i begge. Men regimentene styres på ulike måter: Det verdslige regimente med *loven*, det åndelige regimente med *evangeliet*. Statens oppgave er å håndheve Guds lov etter den 2. tavle: Slik blir den "til redsel for den onde gjerning" og "til ros" for den gode (Rom 13).

Slik situasjonen er blitt i landet vårt, har staten brutt med sitt gudgitte mandat når den innfører lover som er i strid med *Loven* ("det gode"): Dette gjelder eksempelvis både abortloven og ekteskapsloven, men også når staten griper inn i foreldreretten og vil oppdra og påvirke barna i strid med Guds ord. Den ideologisk aktive stat, er en stat som ønsker å herske over samvittighetene, ikke bare legemene, og dermed går ut over sitt gudgitte mandat. Om en stat som slik forbryter seg mot retten, sier bekjennelsen Kirkens Grunn fra krigsårene (1942) følgende: "Der statens makt skiller lag med retten, der blir statens makt ikke et Guds redskap, men en demonisk makt" (kap. V).

B: Ekteskapet

Ekteskapet hører etter luthersk tenkning til i det verdslige regimente, fordi det hører til skapelsen, - det er en skaperordning. Derfor har luthersk teologi etter reformasjonen ikke hatt problemer med at staten har tatt hånd om og ved lov regulert alt som har med ekteskap og ekteskapsinngåelse å gjøre (i Danmark-Norge f.o.m. 1582): Den statlige ekteskapslovgivning svarte nemlig til den kirkelige forståelse av hva ekteskapet er.

I og med at ekteskapet er en skaperordning, har det lutherske kirke heller ikke hatt problemer med å anerkjenne ekteskap inngått i andre kulturer, eller borgerlig her hos oss.

Fordi ekteskapet slik hører til skapelsens område, finner vi ingen kirkelig vigsel i Oldkirken (før Konstantin). De som giftet seg, giftet seg i henhold til det som var datidens lover og praksis i det verdslige samfunn, og ekteskapet ble kirkelig anerkjent ved at brudefolkene sammen kom frem til nattverdbordet. Det er først i tidlig middelalder vi finner en kirkelig vigsel, men det er ingen enhetlig praksis på dette området før i høymiddelalderen, og det ligger en lang historisk og teologisk utvikling til grunn for dette. Når den katolske kirke definerer ekteskapet som et sakrament, innebærer det at gyldig ekteskap kun kan inngås i kirken, fordi det er presten som er sakramentsforvalter.

Når lutherdommen forstår ekteskapet som hørende til det verdslige regimente, innebærer det at den kirkelige vigsel *prinsipielt ikke er å anse som konstituerende for ekteskapet*. Det som etter luthersk oppfatning må sies å konstituere ekteskapet, er to forhold:

- a. Den offentlige inngåelse av ektepakten, og
- b. innledning av det seksuelle samliv ("de to skal være ett kjød").

Dersom bare ett av disse to er tilstede, er det ikke tale om gyldig ekteskap i kristen forstand. For eksempel vil innledning av samliv uten offentlig vigsel være å anse som hor (jfr. samboerskap). Offentlighetsaspektet er avgjørende, - ekteskapet anerkjennes sosialt (i samfunnet) og kirkelig.

Den offentlige paktsinngåelse består igjen av to hovedsaker:

- a. Den offentlige vigselshandling ("i disse vitners nærvær -"), og
- b. den juridisk bindende avtale i henhold til gjeldende rett (pt. statlig lovgivning).

"Hemmelige ekteskap" er m.a.o. noe som er ikke-eksisterende ifølge disse kriterier, og dermed noe som må anses som prinsipielt ugyldig. Dernest: Den offentlige vigselshandling kan anta meget forskjellige former (borgerlig eller kirkelig), hvilke av disse er prinsipielt underordnet.

Det er i forhold til dette siste punktet dagens ekteskapslov reiser et akutt problem for oss som kristen kirke: I og med at det som konstituerer ekteskapet, er den offentlige paktsinngåelsen, og at denne paktsinngåelsens juridiske side er definert av norsk lov (Ekteskapsloven av 2008), - en lov som er uforenlig med kristen tro - , blir det ytterst problematisk hvorvidt en slik ekteskapsinngåelse kan anses som kristelig legitim. Det blir problematisk for kristne brudefolk, som tvinges til å gifte seg på grunnlag av en lov som er uakseptabel ut fra Guds ord. Og det blir problematisk for presten som vigselmann, som i det hellige rom tvinges til å forvalte en lov som anerkjenner det som med Skriftens egen språkbruk kalles "en vederstyggelighet" (3Mos 18:22).

C: Hvorfor kirkelig vigsel?

Dersom det er slik at ekteskapet hører til det verdslige regimente, kan en stille seg spørsmålet: Hva gjør da ekteskapsinngåelsen i kirken, hvorfor skal kirken da befatte seg med vigsel? Svaret på dette er dobbelt:

For det første er det slik at det er noe som heter *det kristne ekteskap*. Troende mennesker vet at når de gifter seg, skjer det "i Herren" (1Kor 7:39; 1Tess 4:4). Ekteskapet ble innstiftet i skapelsen, ble skadet i syndefallet, og gjenreises i frelsen. Derfor vil et kristent ekteskap gripe tilbake til *begynnelsen* (slik Jesus argumenterer i Matt 19:4f), til Guds opprinnelige skapervilje, i bevissthet om at i Kristus nyskapes alt (2Kor 5:17). Dette setter det kristne ekteskap i en særstilling (Ef 5:21-32), - det er et guddommelig mysterium. Og til denne særstilling hører det at ekteskapet er *et kall* (1Kor 7:20), det sted der Herren har plassert ham og henne her i verden for å gjøre Guds gjerninger (Ef 2:10; Kol 3:23).

For det andre er det slik at alle ting "helliges ved Guds ord og bønn" (1Tim 4:5), også hjem og samliv. Slik Jesus var til stede i bryllupet i Kana, slik vil kristne ektefolk be ham inn i sitt nye hjem og sitt samliv. På den måten kan de under stadig bønn "hjelp hverandre frem mot det evige liv".

Den kirkelige vigsel dreier seg derfor om to hovedsaker: I tekstene som leses, minnes vi om hva ekteskapet er etter Guds vilje. Og i bønnene nedber vi Guds velsignelse over det nye hjemmet. Poenget er da at den kirkelige vigsel betinger *det kristne ekteskapet*.

D: Samvirke mellom kirke og stat - og kollisjon

Av det vi har sett over, forstår vi at selve ekteskapsinngåelsen slik den foregår i kirken - vigselshandlingen - er en sammensmeltning av to hovedsaker: Det verdslige og det åndelige regimente. Her møtes disse to på den måten at det verdslige regimente helliges til et Guds kall her i verden, og det åndelige regimente representerer den helliggjørende kraft. Vigselshandlingen hører i seg selv til det åndelige regimente, og har rettskraft utelukkende fordi den ved fullmakt forvalter statlig lov.

I kraft av at ekteskapet hører til det verdslige regimente, har det en juridisk side som hos oss har vært definert av statsmakten i over 400 år. I kraft av at ekteskapet helliges i det åndelige regimente, er det definert av Den hellige skrift, en definisjon som kommer til uttrykk i vigselseritualet. Selv om prestene som vigselmenn ikke alltid er seg bevisst den statlige siden ved vigselen, er dette like fullt en rettslig realitet. I vigselshandlingen er presten både kirkens og statens tjener (også i frikirkene). Frem til våre dager har denne sammensmeltning av statlig og kirkelig ekteskapsforståelse kunnet fungere relativt smertefritt ettersom den statlige ekteskapsforståelse i hovedsak har bygget på den gamle kristne ekteskapsforståelsen og naturretten. Når situasjonen nå er blitt slik at den statlige og den kirkelige ekteskapsdefinisjonen ikke lenger svarer til hverandre, betyr det at vigselshandlingen rommer to innbyrdes uforenlige elementer, og bærer i seg en dyptgående indre konflikt.

Dette setter oss om kristen kirke, og da først og fremst prestene, i en umulig stilling. En kan ikke forstette å vie som om ingenting har hendt. Det vil i tilfelle være ødeleggende for vår integritet, og medføre at vi går på akkord med noe som ikke er tillatt etter Guds ord.

Derfor er det neppe noe holdbart argument i møte med den nye ekteskapsloven at vi i kraft av vigselsliturgien selv kan definere teologien rundt ekteskapsinngåelsen. For den rettslige realitet som presten står som forvalter av og garanterer for når han er vigselmann, forblir upåvirket av hva vi subjektivt mener. Det har her vært argumentert med en parallell til abortloven, og at kristent helsepersonell der kan reservere seg mot å være med og utføre abortinngrep. En slik parallellføring er ikke sakssvarende, ettersom presten i vielsen *i juridisk forstand* utøver den statlige vigselsmyndighet.

Hva skal vi gjøre?

At DELK som kirkesamfunn frasier seg vigselsretten, vil løse dette spenningsforholdet prestene står i forhold til statsmakten og dens lovgivning. Spørsmålet er i neste omgang: Hva så? Vi bør være klar over at *det er intet i Bibelen eller bekjennelsen som krever at kirken binder sin ekteskapsforståelse og -praksis til staten*. Riktignok skal vi være lydige mot øvrigheten (Rom 13), men bare så lenge vi ikke kommer i konflikt med Guds bud (Apg 5:29).

Her er det lansert to løsningsmodeller:

1. En kan tenke seg en todelt ekteskapsinngåelse i tråd med det som pr. i dag er praksis i de fleste europeiske land. Paret går til byfogden og "vies" der, og kommer til kirke og gjennomgår en *full kirkelig vielse* (altså ikke bare velsignelse av borgerlig inngått ekteskap), en såkalt "konvalidering". Det gode med denne løsningen er at den sikrer brudefolkene de rettigheter som ekteskapsloven gir alle som er gift, og dernest at denne ordningen er det flere kirkesamfunn som er gått inn på. En kunne markere at en ikke ser på den statlige "vigsel" hos byfogden som den egentlige vigselshandling ved å gå til byfogden *etter at* en har vært viet i kirken. Svakheten ved denne løsningen er at selv om en ved dette sikrer prestens

og kirkesamfunnets integritet, vil en samtidig skyve problemet i forhold til ekteskapsloven over på brudefolkene: De vil fortsatt være tvunget til å forholde seg til gjeldende ekteskapslov.

2. Eldsterådet i Bergen har foreslått en løsning som innebærer at en etablerer en kirkelig vigselforsakspraksis som står på egne ben, dvs. der brudefolkene ikke skal behøve å vies hos byfogdembetet, og dermed under samkjønnet ekteskapslov. Dette sikrer også brudefolkene integritet, så de ikke trenger å kjenne på samvittighetskonflikt idet en tvinges til å gå på akkord med egen overbevisning. En slik løsning er atskillig mer krevende, og betinger følgende av nødvendige ordninger:
 - a. Full kirkelig vielse.
 - b. Undertegning av samlivskontrakt (bør kalles "ektepakt") med to forlovere som vitner. Samlivskontrakten må underskrives i 3 eksemplarer: Én deponeres hos advokat, én i kirken, én hos brudefolkene selv. (Det enkleste er her å bruke jussformidlingens samboerkontrakt som mal).
 - c. Etablering av egen kirkelig prøvingsinstans for prøving av ekteskapsvilkårene.
 - d. Opprettelse av eget kirkelig vigselforsaksregister.
 - e. Utstedelse av kirkelig vigselforsaksattest.
 - f. Utfylling av skjema for navneendring og innsendelse av dette til Folkeregisteret.
 - g. Det inngås avtale med andre kirkesamfunn som går inn på en tilsvarende ordning om gjensidig anerkjennelse av inngåtte ekteskap.

Dette alternativet betyr at kirken vil etablere sin egen vigselforsaksrett. Prestekontorene bør i tråd med dette ha ferdige skjema for prøving av ekteskapsvilkår, samlivskontrakter og navneskjemaer til Folkeregistrene for å gjøre det mest mulig ukomplisert for brudefolkene. En må her også være klar over følgende: De som vies på denne måten, vil være registrert som samboere i statlige registre. Dette bør ikke være noe problem, for når den kirkelige ekteskapsdefinisjon ikke svarer til den statlige, gir det seg selv at definisjonen av hvem som er samboere også vil være forskjellig.

Dernest sier dagens lovgivning at dersom registrerte samboere får barn, får de *de samme juridiske rettigheter som ektepar*. Får de ikke barn, får de disse rettighetene etter fem år. Dette er rettigheter som dreier seg om eiendom og arverettigheter i forbindelse med skilsmisse eller dødsfall.

Begge løsningene bør innebære en ny gjennomgang av vår vigselforsaksliturgi med tanke på styrking av ekteskapsteologien i denne. Et moment som bør overveies, er hvor vidt vi ikke bør innføre en ordning med underskrift av vigselforsakspapir som en del av liturgien - etter mønster av den jødiske ekteskapskontrakt (Ketubah). En slik løsning blir allerede praktisert i flere evangeliske menigheter i USA.

En eventuell gjennomføring av alternativ 2. må skje slik at en i første omgang vedtar alt. 1., og så bruker nødvendig tid til utarbeidelse av ordninger som hører alt. 2. til.

Eldsterådet i Bergen menighet foreslår subsidiært at HS går inn for alt. 1. dersom alt. 2 anses som umulig å gjennomføre.

Til sist

DELK bør ikke være redde for en alenegang på dette området. Saken er for viktig til at vi kan vente. Kanskje vi heller skulle tenke at DELK her kan gå foran og vise vei. Noen må være de første, - likesom Nahson var den første til å sette foten ut i Det røde hav når Israel skulle forlate Egypt (2Mos 14).

Jan Bygstad